

Myrdals dilemman och hemligheter

BENNY CARLSON
OCH MATS LUNDAHL

Gustav Cassel förklarade en gång att hans produktion var så omfattande och spridd över världen att ingen skulle kunna skriva hans kompletta biografi. Detsamma kan sägas om hans favorit-elev och efterträdare som professor vid Stockholms högskola Gunnar Myrdal – 1 051 alster fram till 1976 (Bohrn 1976) – med tillägg att den uppgiften torde vara än svårare med tanke på allt som skrivits om Myrdal. Inte desto mindre föreligger nu en välkommen svenskspråkig Myrdalbiografi, författad av Claes Berg, tidigare chefsekonom på Riksbanken.

Det krävs mod – och lidelse för objektet – för att skriva en sådan biografi. Och det är bra att det har blivit gjort. Makarna Myrdal brukar återopas som arkitekter bakom det svenska folkhemmet. Många av de särdrag som kännetecknar dagens svenska samhälle kan härledas till den väg som de slog in på under 1930-talet. För yngre generationer torde emellertid grundstommen och dess arkitekter närmast framstå som nostalgiska skuggbilder. Att med hjälp av en betydelsefull aktör lysa upp den historiska vägen är därmed en vällovlig gärning.

Samtidigt med Bergs biografi har en bok som kastar nytt ljus över Myrdalfamiljens inre liv publicerats och väckt stor uppmärksamhet, en bok som skänker upprättelse åt makarna Myrdal efter den förnedring de utsatts för av sin son Jan. Vi återkommer till den längre fram.

*

Claes Bergs bok är på 15 kapitel och 350 sidor. Den är alltså, med tanke på Gunnar Myrdals herkuliska gärning som

vetenskapsman, utredare och politiker, koncis. Berg är mån om att infoga Myrdal i ett vidare sammanhang av ekonomi och politik vilket är en lovvärd ambition. Men eftersom biografins omfattning är måttligt innebär detta att utrymmet för djupdykningar i huvudpersonens liv och verk blir begränsat. Berg lägger vidare förhållandevis stor tonvikt (två tredjedelar av texten) vid Myrdals gärning under efterkrigstiden och vid hans praktisk-politiska verksamhet i förhållande till hans vetenskapliga. Så till vida får den doktorsavhandling som Myrdal 1927 fick högsta betyg på, *Prisbildningsproblemet och föränderligheten*, knappt två rader av Berg, medan *Vetenskap och politik i nationalekonomien* från 1930 får ett helt kapitel. Det haltar, särskilt som den betoning av förväntningarnas roll – vilken Berg betecknar som en pionjärsats – som Myrdal gör i avhandlingen återkom i hans förslag till penningpolitik, ett ämne som, naturligt nog, ligger Berg varmt om hjärtat. Likaså får vad som till sist blev *Monetary Equilibrium*, där Myrdal dissekerar Knut Wicksells kumulativa process, vad han senare skulle utveckla till en av sina egna metodologiska hörn-pelare, en synnerligen styvmoderlig behandling – två fotnoter.

Det är kanske inte fel att lyfta fram efterkrigstiden, men av en heltäckande biografi vill man ha en balanserad bild av huvudpersonens utveckling. Kunskapen om Myrdals vetenskapliga gärning har på senare år till stor del suddats ut. Hur många av dagens ekonomer har läst honom? Än en gång: det krävs en systematisk, balanserad, redogörelse av vad han åstadkom och av hur hans tänkande utvecklades över tiden.

Bergs framställning är på det hela taget rapp och lättläst tack vare korta kapitel och korta meningar. Ett undantag från lättlästheten är kapitlet om *Vetenskap och politik i nationalekonomien*. Redogörelser för innehållet i den boken brukar vara svårsmälta också för

RECENSION

Claes Berg: *Gunnar Myrdal – ett liv med många dilemman*, Dialogos, 2023, 351 sidor, ISBN 978-9-175-04428-6.

Alva Myrdal & Gunnar Myrdal, Jan Myrdal: *De hemliga breven – den politiska familjen och vardagens samtal*, Albert Bonniers Förlag, 2023, 343 sidor, ISBN 978-9-100-19537-3.

Benny Carlson är professor emeritus i ekonomisk historia vid Ekonomihögskolan, Lunds universitet.

Mats Lundahl är professor emeritus i utvecklingsekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm och författare till *The Dynamics of Poverty: Circular, Cumulative Causation, Value Judgements, Institutions and Social Engineering in the World of Gunnar Myrdal* (Palgrave Macmillan, Cham, 2021).

doktrinhistoriskt intresserade, även om det i grund och botten är ganska enkelt. Myrdal ansåg att nationalekonomerna gjorde anspråk på att vara objektiva, värderingsfria vetenskapsmän även i sammanhang när de uppenbart var ute och härjade som amatörpolitiker. Bote-medlet var att explicit lyfta fram deras fördomar (värdepremisser) i ljuset. (Det kan noteras att Myrdal underlät att behandla den värste syndaren av dem alla – hans lärare Gustav Cassel.)

Tonvikten på efterkrigstiden demonstreras i bokens längsta kapitel (36 sidor) om Myrdals tid som chef för FN:s ekonomiska kommission för Europa (ECE) i Genève åren 1947–57. Myrdal ville, skriver Berg (s 152) ”att ECE skulle fungera som en brygga mellan väst och öst och försökte motverka den klyfta som växte fram mellan blocken under kalla kriget”. Från amerikanskt håll misstänkte man att Myrdal var prosovjetisk, förmodligen ett skäl till att posten som generalsekreterare i FN gick till Dag Hammarskjöld och inte till Myrdal. Det bakslaget tog Myrdal hårt. Var då den amerikanska misstänksamheten obefogad? En åtta timmar lång monolog som Gunnar Myrdal i New York i augusti 1947 höll inför den svenske ambassadören och tidigare statsrådet Herman Eriksson, och som denne tecknade ner, ger en intressant inblick. Myrdal såg ”som en framtidsbild Eurasia från Kanalen till Japan behärskat av ryssarna”, skriver Eriksson och fortsätter: ”Då jag vid något tillfälle lyckades få in en undran om Gunnar och Alva skulle trivas i den europeiska miljön efter det att ryssarna lagt hela Europa under sin dominans, slog M. om: Nej, naturligtvis inte, det var alldeles rätt. För dem skulle nog då bara återstå att taga någon av de professurer som olika amerikanska universitet alltid stå beredda att ge Gunnar [...]” (Carlgren 1993, s 51).

Även andra har vittnat om Gunnar Myrdals benägenhet att hålla mono-

loger. Berg hänvisar till Assar Lindbecks memoarer. Lindbeck noterar också att Myrdal inte skrotade gamla åsikter när han lade sig till med nya. Därvidlag var Myrdal lik sin lärare Cassel som över tiden utvecklades från vänsterliberal till högerliberal men hävdade att det var samhället och inte han som hade förändrats.

Ett karaktärsdrag som inte närmare utvecklas i Bergs bok är att Myrdal var angelägen om att framstå som nydanare och inte som utvecklare eller fullföljare. Här var han återigen lik den anspråksfulle Cassel – till skillnad från den ödmjuka Wicksell. Ett exempel: Myrdal var under efterkrigstiden världens vid sidan om John Kenneth Galbraith mest kända institutionalist. Han har i flera böcker redogjort för hur han vid sitt första USA-besök 1929 träffade de äldre amerikanska institutionalisterna Wesley Mitchell och John Commons. Han ansåg sig emellertid inte ha haft mycket mer att hämta hos dem än att Commons lärde honom spela bowling; han blev med tiden genom sina arbetsinsatser institutionalist efter eget huvud. Inte desto mindre framgår det av hans brev till Cassel åren 1929–31 att han var påtagligt intresserad av amerikansk institutionalism och rentav tänkte skriva en bok om ekonomi och institutioner (Carlson 2013).

Myrdals fruktbara användning av det begrepp han hämtat från Wicksell – cirkulär och kumulativ kausalitet – löper genom hans gärning, från *Kris i befolkningsfrågan* (1934) och *An American Dilemma* (1944) till *Asian Drama* (1968). (Även Myrdals eget humör kan sägas ha följt ett kumulativt mönster, med växling mellan euforiska höjder och depressiva dalar.) Begreppet används ofta av Berg själv om utvecklingen i olika sammanhang. Detta med goda och onda cirklar är nu inte så enkelt. Berg berättar att hans intresse för Myrdal växte fram när han på avstånd

(från Moçambique) insåg hur välfungerande Sverige var, med stark stat och starkt civilsamhälle. Han ville skriva om hur Sverige hamnat i en god cirkel. Han berättar vidare (s 292): "Projektet om den svenska välfärdsstaten sköts dock på framtiden när jag anställdes på Riksbanken 1993 för att delta i arbetet med att restaurera den svenska ekonomin efter kollapsen." Vad kan man dra för slutsats av detta? Möjligen att en god cirkel som den svenska kan bli självgod och leda till kollaps.

Ett annat begrepp som Myrdal i början av 1960-talet introducerade i den engelskspråkiga akademiska världen är *underclass*. Den som i dag söker på begreppet på Google Scholar får 325 000 träffar. Det om något vittnar om Myrdals internationella inflytande.

Berg kan redovisa en imponerande lista av faktagranskare som torde borge för att det är svårt att finna faktafel i hans biografi. Däremot kan man, som vi redan påpekat, finna luckor i framställningen. Det gäller såväl Myrdals egna arbeten som studier om honom. Tidigare har flera böcker som sammanfattar mycket av Myrdals gärning publicerats på engelska, bl a en "intellektuell biografi" av William Barber (2008) som spelar en mycket undanskymd roll hos Berg. Arbeten som inte alls figurerar är Angresano (1981, 1997) och Dostaler m fl (1992). Om dessa arbeten är ointressanta eller ger en felaktig bild av Myrdal borde det väl framgå någonstans?

*

Genom en märklig slump har Berg fått sällskap på bokhandelsdiskarna av en bok som innehåller tidigare okänd brevväxling mellan Gunnar och Alva Myrdal och sonen Jan. Historien om dessa brev påminner om intrigen i en spionroman. Sedan Jan 1982 i boken *Barndom* begått lustmord på sina föräldrar överlämnade en bruten Alva några påsar med brev till dottern Kaj och bad henne bevara dem.

Jan å sin sida var på jakt efter breven för att förstöra dem. Kaj kände sig hotad av brodern och tog med sig breven till Tyskland. Därefter gömdes de i källaren hos Jans son Janken.

Nu, 40 år efter lustmordet, kommer breven till allmänhetens kännedom, försedda med en 150 sidor lång, intressant och synnerligen välskriven familjekronika sammanställd av Bosse Lindquist, författare och dokumentärfilmare – en liten bok i sig själv – samt ett efterord av Janken Myrdal. Att breven kommit i dagen först nu beror sannolikt till en del på att medlemmarna av familjen Myrdal fruktat för de vredes skålar Jan skulle ha tömt över dem om han varit i livet när breven publicerades. Men nu är sigillet brutet. Svinhugg går igen, även om det kan ta tid.

De myrdalska familjefejderna är knappast ett ämne för utförlig behandling i en ekonomitidskrift. Man skulle möjligen kunna analysera dem i termer av utbud och efterfrågan. Jans efterfrågan på stöd från föräldrarna var, fram till hans brytning med dem i femtioårsåldern, oändlig. De skulle hjälpa honom med pengar, resor, bilar, hus och Gud vet vad. Deras utbud av tid och pengar var länge, trots att de dignade under väldiga arbetsbördor som gjorde dem båda till nobelpristagare, mycket elastiskt. De fick inget tack. Janken hävdar (s 289) att Jan hatade Alva "inte på grund av att hon varit elak mot honom, utan precis tvärtom: på grund av att hon hjälpt honom så mycket", att det var ett sätt för honom att göra sig skuldfri.

Den bild av Jan Myrdal som tonar fram i brevvolymer är, om än inte direkt ny, fullständigt förödande. Janken skriver (s 331) om "[f]öraktet för den i många avseenden tröga och vardagliga demokratin, och hyllandet av den starke mannen eller den lilla styrande klicken". Jans beundran av skoningslösa diktatorer kunde på sedvanligt, vid den tid han skrev, men svärbegripligt sätt rättfärdi-

gas med bekännelser till solidaritet med de påhittade "massorna". Han idealiserade kinesiska bönders strävsamma liv men krävde på hemmaplan att mamma och pappa skulle ordna allsköns praktikaliteter så att han ostört kunde ägna sig åt skriftställer och självbespegling. Någon tanke på att man bör leva som man lär tycks inte ha föresvävat honom. Att hans föräldrar ibland försummat honom för sina karriärer var århundradets förbrytelse, att han själv struntade i sina barn var den naturligaste sak i världen. Att detta äntligen kommit fram är en välgärning.

REFERENSER

- Angresano, J (1981), *Gunnar Myrdal's Intellectual Development as an Institutional Economist*, PhD thesis, University of Tennessee, Knoxville TN.
- Angresano, J (1997), *The Political Economy of Gunnar Myrdal: An Institutional Basis for the Transformation Problem*, Edward Elgar, Cheltenham UK.
- Barber, W (2008), *Gunnar Myrdal: An Intellectual Biography*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, UK och New York.
- Bohrn, H (1976), *Gunnar Myrdal: A Bibliography 1919–1976*, Acta Bibliothecae Regiae Stockholmensis, Stockholm.
- Carlgren, W (1993), Ubi bene, ibi patria. Gunnar Myrdal i samtal med Herman Eriksson augusti 1947, i *Grand Cru 1913. Till Carl Henrik von Platen den 14 december 1993*, Historiska ord, Stockholm.
- Carlson, B (2013), "Gunnar Myrdal", *Econ Journal Watch*, vol 10, s 507–520.
- Dostaler, G, D Ethier och L Lepage (red) (1992), *Gunnar Myrdal and His Works*, Harvest House Ltd, Montreal.